

SÁNDOR ISTVÁN*

A szovjet megtorló hatalom ábrázolása Balla László „Őszi nyárfák” című művében

Rezümé. Balla László a kárpátaljai magyar irodalom meghatározó alakja, aki mint költő, író és műfordító tevékenykedett, ezek mellett több szerkesztői feladatot ellátott. A kommunista világnézet befolyásolta az irodalmi szemléletet Kárpátalján. A hatalom megtorló politikája nehéz helyzetbe hozta a kisebbséget. A szerzőnek ebben a nehéz helyzetben kellett megtalálnia a saját hangját. A tanulmányban az Őszi nyárfák című alkotását vizsgálom, amely hitvallása és a kötet központi műve is egyben. Balla prózájára jellemző a közérthetőség, mondanivalója letisztult. Stílusát tekintve az író egyszerű, de egyben művészi kifejezőmódja olyan észrevehetően vágyakozást kelt az olvasóban, hogy nem tudja letenni a könyvet. Balla László kiváló példa a kárpátaljai fiatalok előtt és életpályájához járult a kárpátaljai magyar kultúra fennmaradáshoz.

Kulcsszavak: Balla László, költő, író, kárpátaljai magyar irodalom, próza, stílus

Резюме. Ласло Балла є визначною постаттю закарпатської угорськомовної літератури. Він відомий як поет, прозаїк і перекладач, крім цього Л.Балла виконував обов'язки редактора. Комуністичний світогляд вплинув на ідейне спрямування літератури Закарпаття. Репресивна політика поставила нацменшини у важке становище. Автору потрібно було віднайти власний голос у цій важкій ситуації. У статті досліджено твір «Осінні берези», який виражає світогляд автора і водночас є центральною новелою збірки. Проза Балли характеризується доступністю, їх ідейність зрозуміла. Стиль письменника простий, однак його спосіб викладу думок непомітно захоплює читача, так що той уже не може відкласти книгу. Ласло Балла є чудовим взірцем для закарпатської молоді, його діяльність зіграла чималу роль у збереженні закарпатської угорської культури.

Ключові слова: Ласло Балла, поет, прозаїк, закарпатська угорська література, проза, стиль

Abstract. László Balla, who is a writer, a poet, a literary translator and has also worked as an editor several times, is a significant figure of the Transcarpathian area's Hungarian literature. The literary approach in the Transcarpathian area is influenced by the communist worldview. The ruling power's retaliatory politics had put the minority in a difficult position. The author had to find his voice in these hard times. In this study, I examine his work, *Poplar Trees in Autumn* (Őszi nyárfák), which is the central piece of his volume and contains his beliefs. His prose is easily understandable and has a clear message. His style is simple but his artistic expression creates such a sense of longing in the reader that they cannot put the book down. Balla László is a great example for the Transcarpathian youth and his works help maintain Transcarpathian Hungarian culture.

Keywords: Balla László, poet, writer, Transcarpathian Hungarian literature, prose, style

Jelen munka Balla László prózapoétikai stílusának megismertetésére tesz kísérletet, amelyben kitüntetett szerephez jut az önéletrajziség. Balla sajátos szövegvilága ugyanis igazodott a hatalom elvárásaihoz, de művészi stílusa ennek ellenére megmaradt.

* Magyar és angol nyelv szakos tanár, Kisdobronyi Középiscola; PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Irodalomtudományok Doktori Iskola. * Вчитель угорської та англійської мови, Малодобронська загальноосвітня школа I-III ступенів; аспірант, Дебреценський університет, Докторантура літературознавства.

* Teacher of Hungarian and English, Kisdobrony Secondary School; PhD student, University of Debrecen, Doctoral School of Literature and Cultural Studies. E-mail: sandoristi88@gmail.com

A kommunista világnézet befolyásolta az irodalmi szemléletet Kárpátalján. A hatalom megtorló politikája nehéz helyzetbe hozta a kisebbséget. A magyar nyelv háttérbe szorult, de mindvégig megőrizte társadalomformáló szerepét a mindennapi életben. Ebben a szellemben alkottak íróink, költőink, s még hozzájárultak az akkori évek provincializmussal terhes irodalompolitikai torzulásai: a pártosság, népiesség és közérthetőség fogalmainak vulgáris értelmezései.

Balla László a kárpátaljai magyar irodalom jelentős képviselője is ebben a társadalomban élt és alkotott. A háború utáni években a fiatal költőnek kényszerű kitérőt kellett tennie. ¹Ahhoz, hogy az új, szovjet körülmények közt valamiképp megindulhasson az irodalmi pályán, ahogy újra az Őszi nyárfák című kötete végén: „egyszerűen meg kellett tanulni oroszul írni. Ekkor költői példaképeim Adyn kívül a Nyugat impresszionistái voltak – főként Kosztolányi – ...most pedig el kellett sajátítani a szematizmus szovjet 'klasszikusainak' eljárását: lemondani a képi látásmódról, a költői töprengésekről, áttérni a pusztá kijelentésekre.” Ettől megcsömörülve határozott úgy 1961-ben, hogy az adott helyzetben többet nem ad ki verseskötetet, prózára vált. Ettől függetlenül egész pályája során változatlanul írt verseket.² Írja ezt a szerzőről Szalai Borbála a *Kárpáti Igaz Szó* egyik számában. Balla László egész pályája során aktívan részt vett a kárpátaljai magyar társadalmi életben, hosszú ideig tagja volt az Ukrajnai írószövetségnek. Érdemes népművelő. A nemzetközi Ivan Franko-díj, és több más irodalmi elismerés, kormánykitüntetés tulajdonosa. Egész pályája során, különösen 1950–1988 között a kárpátaljai magyar alkotó értelmiség megosztó személyisége volt. Mint a kommunista párt hű katonája és ideológiai frontharcosa, heves vitában állt a 60–70-es években Kovács Vilmos költővel, magyar polgárjogi aktivistával és az általa irányított *Forrás Ifjúsági Stúdió* tagjaival. 1971-ben a József Attila Irodalmi Stúdió megalapítója és elnöke volt. 1987-ben megalapítója és elnöke az ungvári Drávai Gizella Magyar Közművelődési Egyesületnek. 1988-ban egyik alapító tagja a József Attila Alkotóközösségnek.³

Balla László mint költő, író és műfordító tevékenykedett, ezek mellett több szerkesztői feladatot ellátott. Az első komoly elismerést *Parázs a hóban* című novella kötete hozta meg számára. Még itt is kísért ugyan a riportszerűség és az úgynevezett nagy téma felmutatásának szándéka, de már kitapintható az útra találás is. Nyilvánvalónak látszik, hogy Balla számára nem a történelmi súlyú drámai összecsapások, nem a nyílt porondon zajló élet-halál harcok teremtik meg az élte-tő léghört, hanem ami utánuk következik: a beteljesült drámákat, az elvégzett sorsfordulókat követő emlékezés, vizsgálódás és elmélkedés. Ebben a miliőben a

¹ S. BENEDEK ANDRÁS: *Készülődés (A kárpátaljai magyar írás)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007, 7.

² SZALAI BORBÁLA: Késői bemutatkozás. *Kárpáti Igaz Szó*, 2008, 12. évf. 1. sz.

³ Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet: http://kmmi.org.ua/arckepek?menu_id=9&submenu_id=43&arc_id=52 (Utolsó letöltés: 2019. augusztus 18.)

novellista Balla szabadon tud mozogni, itt képes legyőzni a nagy sémák kísértését, az útveszejtő nekibuzdulást, továbbá distancia érzéke sem hagyja cserben. Mindezt egy-két régebben megírt novellától eltekintve – érvényes *A világóra ketyegése* (1970) című új novelláskötetere is. Hőseinek világát újabban nem a társadalom hullámverései vagy mélyáramlatai feszítik, hanem a mindennapok emberi tartalma tölti be. Újabb stílusváltása publicisztikai indíttatású. 1973-ban látott napvilágot szatíra- és humoreszkválogatása, az *Értekezem, tehát vagyok*, majd 1975-ben képzőművészeti riportgyűjteménye, a *Csillogó, lobogó, vibráló tájak*.⁴ Hatalmas irodalmi örökséget hagyott maga után, leginkább a prózairodalom legjelentősebb képviselőjeként tartjuk számon. Számtalan regény, novella, tárca és kisregény alkotja munkássága nagyobb részét.

Balla László alkotásainak a vizsgálata azért is megfelelő, mert a munkássága több mint fél évszázadot ölel fel. Munkám során figyelembe kellett vennem a hatalmas irodalmi örökséget. A szerző így ír az *Őszi nyárfák* című kötet végén: „*Persze, nem az én feladatom, hogy az elmondottakhoz bármit is hozzátegyek, hogy az írásaimat elemezsem, de annyit azért meg kívánok jegyezni, hogy Iván Megela ismert ukrán kritikus a „szigorú próza” kategóriájába sorolta munkáimat (novelláim, regényeim nem kis része megjelent ukránul és oroszul is). Ezt én igen pontos meghatározásnak tartom. Valóban: mindig a feszes szerkesztésre, elsősorban a tartalom, a mondanivaló kidomborítására törekedtem, kerülve a fölösleges sallangokat, akkor is, ha ezek az írásaimat esetleg vonzóbbá tették volna.*”⁵

Balla stílusa letisztult, pályája során törekedett a közérthetőségre, hétköznapi történeteket írt nem hétköznapi módon. A munkásosztály élete volt számára a fő téma, írásaiban felelevenítette az élet szépségeit és kudarcait. Az irodalmi művek elemzésénél meg kellett vizsgálnom a Szegedy-Maszák Mihály által felvetett kérdéseket, amelyek a műelemzés nehézségeit taglalja. Szegedy-Maszák *Az újraolvasás kényszere* című könyvében a műelemzés nehézségeiről beszél.⁶ De ezek a nehézségek, miből is adódnak? A műelemzésnél először is figyelembe kell vennünk a töredezettséget, mivel Balla is így írt a könyv zárófejezetében: „*Végezetül még meg szeretném jegyezni, hogy egyes régebben megjelent novelláimat némi módosítással belefoglaltam regényeimbe, s most az itt szereplő szövegeket összhangba hoztam a regénybeli változattal.*” Ez már a szöveg közöttségére is utal, mivel Ballánál általában, nagyon fontos szerepet játszik az intertextualitás. Balla a kötet végén is elmondta, hogy változásokat eszközölt a művek szerkezetén.⁷ A stílusában és kifejezésmódjában történt változásokat sokan negatívumként fogták fel, elfordulásnak a szocialista eszméktől. Gortvay Erzsébet kárpátaljai irodalomtörténész így

⁴ SZALAI 2008

⁵ BALLA LÁSZLÓ: *Őszi nyárfák*. Intermix Kiadó, Ungvár, 2006, 398.

⁶ SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: *Az újraolvasás kényszere*. Kalligram, Pozsony, 2011, 42.

⁷ KULCSÁR SZABÓ ZOLTÁN: Intertextualitás és a szöveg identitása. In Dobos István (szerk.): *Olvasáselemlétek*. Egyetem Kiadó, Debrecen, 2000, 339–347.

vélekedett: „Balla László nem szocialista író volt, mint ahogyan sokan megítélték, hanem szocializmus korában is aktív alkotó művész, aki képes volt megalkotni saját stílusát és szót érteni az akkori vezetéssel.” Ha vannak is dicsőítő írásai, azt a hatalom nyomására készítette.⁸ Mivel Balla műveiről a korabeli magyarországi recepció negatív véleménnyel volt, így ezeket alapul véve csakis kiindulópontnak tekintettem a szerző stílusának a megítélésében. Barthes *A szerző halála* című tanulmányában világosan érvel, hogy csak az elvonatkoztatott olvasással juthatunk el igazán az irodalmi mű szépségéig. Mivel a modern irodalmi szemléletben a befogadó kerül a középpontba, ezért a mű olyan értelmezést kaphat, amire írója nem is gondolt. Az olvasó, aki más világban élt, máshogyan értelmezi ezeket a műveket. Ezért megpróbálom szigorúan szöveg mellett haladva azt vizsgálni, hogy milyen érzéseket ébreszt egy olyan olvasóban, aki nem ebben a társadalomban élt. Balla a prózáin keresztül szeretne volna bemutatni a határon túli magyarok sorsát.

A 2000-es évek elején jelent meg kötete *Őszi nyárfák* címmel. A könyv novellákat, kisregényeket és elbeszéléseket tartalmaz.⁹ Tematikáját és tartalmát nézve általános emberi sorsokat mutatnak be különböző élethelyzetekben, főként a család, a szülők és a hivatás kerül bemutatásra a prózai írásokban. Az *Őszi nyárfák* című alkotás a kötet címadó és központi műve is egyben.

1. A befogadástörténeti változások

Sokan Balla Lászlóról úgy vélekedtek, hogy a rendszerváltásig nem hozott létre esztétikailag hitelesnek tekinthető művet. Prózapoétikája ebben az időben is jelentősnek mondható, de ezt a rendszerváltás után az irodalmi közvélemény nem tartotta hitelesnek. Az irodalomtudomány már az előző század második felében túllépett azon a módszertani szemponton, hogy a múlt önmagában, mintegy objektív hozzáférhető a későbbi értelmező számára.

A Hans-Georg Gadamer által kidolgozott filozófiai hermeneutika és Hans Robert Jauss-féle recepcióesztétika alapvetően változtatta meg a hagyományhoz való viszonyt. A hangsúly a szerzőről elsősorban a befogadóra helyeződött. A rendszerváltás környékén született és a demokratikus berendezkedésű Ukrajnában szocializálódott kisebbségi magyar olvasó már rendelkezhet olyan elvárási horizonttal, melyből visszatekintve kétségessé válnak számára bizonyos ideológiai konstrukciók – írja ezt Csordás László egyik tanulmányában.¹⁰ Ezért ezeken a gondolatokon tovább haladva, s jelen munka szűkre szabott keretein belül, csupán egy korábban már elfeledett mű újraértelmezésével foglalkozom.

⁸ BARTHES ROLAND (a): *A szerző halála*. In Dobos István (szerk.): *Olvasáselméletek*. Egyetem Kiadó, Debrecen, 2000, 42–48.; BARTHES ROLAND (b): *Az olvasásról*. In Dobos István (szerk.): *Olvasáselméletek*. Egyetem Kiadó, Debrecen, 2000, 48–56.

⁹ BALLA 2006

¹⁰ CSORDÁS LÁSZLÓ: *A szétszóródás árnyékában*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014, 10.

2. A történet színrevitele

Az *Őszi nyárfák* című elbeszélés hat elkülönített részből áll. A hat rész tematikailag szorosan összekapcsolódik, a szerző minden egyes részben felidézzi emlékeit. A cselekmény kérdéskörére visszatérve, a fiatal festőművész, ki egy őszi délután nosztalgikus sétát tesz, s útja során emlékeit felidézve ismerhetjük meg a történetét. A húszas éveit felidézve a szerelem kerül a középpontba, s ezek után a fiatal művészek sorsát igyekszik bemutatni. Az Ung partján álló nyárfák emlékeztetik kollégáira. A séta során eszébe jutnak emlékei, amelyeket rövid monológokkal szakít meg a szerző. A monológok a magyarság és a nyelv kérdéskörét érintik. A cselekményben tovább haladva visszatért ismét a délutáni sétához, amint közelebb ér, látja, hogy a kotrógépek dolgoznak a nyárfák mellett. A kulmináció akkor következik be, amikor látja, hogy a nyárfák pusztulásuk előtt állnak. Szomorúság tölti el lelkét. A művész kétségbeesik: „*És most vajon kivágják a nyárfákat?*” A főszereplő attól tart, hogy kivágják a nyárfákat a város terjeszkedése miatt. Szeretné azt hinni, hogy megmaradnak, nem úgy, mint ők egymásnak: „*Én mindenképpen hinni akarom, hogy ők megmaradnak egymásnak.*”

Mivel a történet nagy része visszaemlékezés, így az időrend fölbomlik. Az elbeszélés időviszonya így váltakozó. Ebben a viszonyban pedig Genette által meghatározott elbeszélés időviszonyai adnak támpontot.¹¹ Az időrend a történetben a visszaemlékezéssel kezdődik csak a történetmondás jelene töri meg ezt a folyamatot.¹² Tehát a múlt és a jelen színterén játszódik a cselekmény, prolepszissel csak a második részben találkozunk, mikor a nő jövőjéről elmélkedik.¹³ A kiegészítő prolepszis eszközeivel élve, a feltételezett jövőt láttatja olvasójával. Érezhetően még mindig fáj az elválás a szerzőnek. Majd így folytatja: „*Beállt magabiztos akarással más calais-i polgárok közé? Tájon uralkodó magányos nyárfa lett valami domb tetején?*” A szövegalkotás egyik esete a betétszerű történet, amely saját, az azt körülvevő történettől elkülönülő időviszonyokat teremt. Megfigyelhető, a szerelem sorsáról feltételes módon beszél. A séta során beékelődő rövidebb monológok a visszaemlékezés egységét néha narratori „távolság” révén bontják meg. Ez a távolság a szubjektív és objektív nézőpont. A fiatalok egyesével elszakadtak egymástól, erre utalnak a következő sorok: „*Heten voltunk, és elsőnek ő ment el, a hetedik. Nehéz, kilátástalan lett itt a küzdés.*”

Az *Őszi nyárfák* című elbeszélés megírásakor valószínűleg a festészet nagy hatást gyakorolt a szerzőre, de a szobrászművészet nyomai az első soroktól kezdve végigvonultak a művön.

Balla szövegeiben különös jelentősége van a vizuális értelmezőjeleknek, hasonlóan Krúdyhoz. Vannak részek, amelyekben a látás és a nyelv kapcsola-

¹¹ DOBOS ISTVÁN: *Az irodalomértés formái*. Kalligram, Debrecen, 2002, 45.

¹² SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: *A mű változásai*. Kalligram, Pozsony, 2013

¹³ DOBOS ISTVÁN: *Az olvasás esemény*. Kalligram, Budapest, 2015, 68.

ta különösen szembetűnő. Hogyan jelenik ez meg a szövegben? Balla prózájának fotorealistikus ábrázolási módja gazdag metaforákban és szimbólumokban. Szövegstílusa a nyelv és a vizualizáció közös pontjára irányítja figyelmünket.¹⁴ A látás nem csak érzések és a hangulat átadásában játszik fő szerepet. Ebben a vonatkozásban a vizualitást fenomenológiailag elemző munkák jelentik a kiindulópontot. A Merleau-Ponty és Gottfried Boehm fenomenológiai hagyomány a képben való értelem megjelenését hangsúlyozza, azaz állításuk szerint a képi értelem annak látásával, megjelenésével egyidejű.¹⁵ Tehát a tájleírás nemcsak az érzelmekeltésre törekszik, hanem több ennél, mivel a szerző a látást nemcsak a tér észlelésére vonatkoztatja, sokkal inkább a „tiszánlátást” helyezi előtérbe. Tiszánlátás az emberi józan ész legfontosabb ismérve, amellyel azt sugallja a szerző az olvasó felé, hogy gondolkozzon el a szavak szimbolikus jelentésén. Ez alatt azt értem, hogy a tél közeledése szimbolizálja a szocialista hatalom terjedését.

Miért is ez lett a kötet címe? Azt tudjuk, hogy a szerző kedvenc évszaka a nyár volt, több írása is tanúskodik erről. A nyárfa az erő és a természetesség jelképe az írónál. Megtudhattuk saját írásaiból, hogy nagyon szerette a nyárfákat, minden évszakban megvan a maga szépsége. Mivel Balla pályafutása elején festésszettel is foglalkozott, ezért számos festmény ihletet adhatott neki a mű megírásához. A *Négy fa* Claude Monet impresszionista festménye, a Nyárfa-sorozat része. Monet 1891 nyarán és őszén, közvetlen a *Kazlak-sorozat* nagy sikere után, egy újabb sorozat képet készített lakhelye közvetlen környezetében, igen hétköznapi témáról. A hatalmas nyárfák az Epte-folyó partján álltak, követve annak S-kanyarulatát, néhány kilométerre Monet házatól. A nyárfák tulajdonosa közben eladta azokat egy fakereskedőnek, aki azokat ki akarta termelni. Monet-nak néhány fát közülük ideiglenesen meg kellett vásárolnia, hogy be tudja fejezni festményeit. Monet egy látogatójának elmondta: volt olyan fényeffektus, amelyik naponta csak 7 percig tartott, addig tudott dolgozni azon a bizonyos vásznon. A festmény keletkezésének története és a műbéli cselekmény között több helyen is szoros kapcsolat vehető észre. De visszakanyarodva a művészetek közötti kapcsolatokhoz, a fényeffektusokat ezentúl a szerző nem festéssel, hanem a szavakkal akarja kifejezni.

Balla prózájára rátérve, a narrátori hang egyben a szerző visszaemlékezése is egyben E\1. személyben történő narráció. A történet egy őszi sétát mesél el. Elmélkedést egy őszi délutánon, mikor felidézi emlékeit. Ezek az elmélkedések adják a fő témáját a történetnek.

„Nézd, mint a „Calais-i polgárok...”
Igen, igen, éppen olyanok...”

¹⁴ SZAKOLCZAY LAJOS: Két portré. Balla László. *Tiszatáj*, 1969, 32. évf. 2. sz. 129–131.

¹⁵ JÜRGEN HABERMAS: *Irodalom-e a filozófia és a tudomány?* Király Edit (ford.). *Holmi*, 1993, 5. évf. 9. sz. 1259–1270.

A Calais-i polgárokhoz hasonlítja a nyárfákat, amely egy szoborcsoport, Rodin alkotása. Rodin 1884-ben megbízást kapott Calais várostól egy emlékmű készítésére a dicső elődök részére. Calais-t 1436-ban ostrom alá vették III. Edward angol király csapatai. Nyolc hónap után a város lakossága végsőkig elgyötörve, kiéhezve teljesen reménytelen helyzetbe került. Edward ekkor felajánlotta, hogy hat önkéntes polgár élete árán megkíméli a többiek életét. Az volt a feltétele, hogy zsákvászon ingben, mezítláb, kötéllel a nyakukban járuljanak elé átadni a város kulcsát, mielőtt kivégzik őket. A királyné kérésére végül kegyelemben részesültek. Igaz, ők heten voltak, de sorsuk megegyezik a Calais-i polgárokéval.¹⁶ A hét fiatal sorsát hét nyárfához hasonlítja: a hét nyárfa Rodin kompozíciójának alakjaihoz hasonló daccal áll most elébe a szülőföld kérését-parancsát tolmácsolva: „*Ne menj el!*”. Ezen a sétán főhősünk visszagondol fiatal éveire. A nőt, akit szeretett, el kellett engednie, bármilyen nehezen hozta meg a döntést, tudta, hogy jól cselekedett. „*Ne menj el!*” – *mondtam volna szíves-örömet a nyárfákkal együtt is. Már majdnem a menyasszonynak tekintettem őt. »Ne menj el!« Mondtam volna, de nem mondtam. Nem volt, amire itt tartsam.*”

A változást, az állandóságból való kimozdulást társa elvesztése jelenti számára, amikor is a visszaemlékezésből kilépve egyedül folytatja a sétát. A megismerés eszközeit alkalmazza itt az író, mivel így folytatja: „*Valahogy a fái – kezdték őt jelenteni a számomra.*”

A történetben tehát az új párhuzam megszületésével történik változás: az aszsonyt a nyárfák helyettesítik ezután. Így a történetben beállt változás is valójában az állandóság, a változatlan ismétlődés egy formája lesz. A történet folytatódik az elején elindított sétával a múltból a jelenbe kerülünk. Az, hogy a nő szépségével ruházza fel a szerző a nyárfákat, mi sem tükrözi jobban, mint a következő sorok: „*Pompázatosán szépek voltak, aranykeblűek és minden jöttment szellőcskének könnyelműen széttárukoztak.*” Az aranykeblű, könnyelműen széttárukozó nyárfák mi mást akarnának jelenteni, mint a női szépség kacér játékosságát.

Elmélkedéseiből felébredve folytatta sétáját az Ung partján és ezen az őszi délután nem maradt más neki, csak az emlékei. Kettősség figyelhető meg a férfi-nő kapcsolat között. Az elengedés nemcsak a szerelme elengedésére vonatkozik, hanem az álmoctól való eltávolodást szimbolizálja. Balla ezekkel a sorokkal az emberi sors nehézségeit szerette volna bemutatni, olyan sorsot amilyen az övé is és az összes többi emberé.

3. A mese és a misztikum

Balla László nagyon kedvelte Arany népmesei stílusát. A népmesei motívumok misztikuma számos helyen tetten érhető. A szövegben tovább haladva párhuzamokra lehetünk figyelmesek az életút és a séta között. A sétának jelen esetben

¹⁶ Köztérkép: <https://www.kozterkep.hu/~8070/> (Utolsó letöltés: 2019. augusztus 18.)

metaforikus jelentése van. Mindezek mellett népmesei motívumok sem maradnak rejtve. A hetes szám különleges Ballánál, misztikus varázssal él a műben és tölti be a teret. Többször is találkozunk az elbeszélésben: „*Heten, mint a népmesében a szegény ember fiai, a hollók, a tündérek. Heten vannak.*” Ismétlés eszközével élve hívja fel ezekre a sorokra a figyelmet, erre utal, mivel az első és utolsó szakaszban is találkozhatunk a fentebbi mondatokkal.

A hetes, mint szerencseszám gyakran előfordul a magyar népmesékben. Ez a szám jelképezhetné a hét napjait, amely szintén körforgásban van éppúgy, mint az évszakok: „*Heten voltunk.*” Ezt a kisjelentést hétszer ismétli a szerző. Mit is akar kifejezni ezzel az író? Az elbeszélő saját narrátori pozíciójára is reflektál; az elmélkedő narrátor az ismétlésekkel akarja megszólítani az olvasót. Az emlékezés ugyanis feltételezi a letűntet, azt, hogy a felelevenítéshez a képzelet munkájára lesz szükség.

Ifjúkori képzőművészeti tapasztalatai meghatározták Balla szövegalkotási módját és annak tematikáját. A fentiekben említett Monet-festményének készítésekor fontos volt az időzítés. A hetes szám tűnik fel, ismét gondolva ezzel arra, amikor a festmény készült, mindennap csak hét perc volt, hogy dolgozzon. Tehát a hetes különleges, mint ahogyan a hét nyárfa, a hét fiatal művész. Lehet, hogy ezek véletlen egybeesések, de ismerve Balla gondolatmenetét, ez kevésbé lehetséges. Sokkal inkább egy mesevilág megteremtésére törekedett, aminek legfontosabb tényezője az illúzió, minek köszönhetően elfeledteti a valós világot. Valóságból a mese dimenziójába való átlépéssel szeretné elfeledtetni nehéz sorsát. Mindezek mellett feltételezhető, hogy a népmesei motívumok a magyarságtudat szemléltetésére is szolgálnak, mivel a 3. részben a magyarságtudatra és a magyarok legfőbb kincsére hívja fel a figyelmet, a nyelvre.¹⁷ A történetek a befogadás során nyerik el jelentésüket, s ezzel együtt csak ekkor válnak valóban műalkotássá. Ehhez az szükséges, hogy a mű által felkínált „általános” képek és alakzatok a befogadás során szimbólummá váljanak, megszólítsanak és működésbe lépjenek azáltal, hogy egyéni jelentésalkotást tesznek lehetővé. E folyamat lehet véletlen vagy irányított is Ballánál, bár ezáltal a performatív aktus még inkább erősödik. Sokkal inkább érzi olvasója, hogy ez neki mint „magyar” embernek szól.

4. A visszaemlékezés

Az, hogy Balla prózájában a múlt, az emlékezés kitüntetett jelentőségű, arra enged következtetni, hogy a szerző számára fontos a múlt felidézése a jelen generáció számára. Balla szövegeinek múltképe egy olyan történeté stilizálódott, amelyben megismerteti olvasóját a szocialista világuralom legfőbb törekvéseivel. Balla emlékező hangja – amely elsősorban is *hang* – legkifejezőbb emlékezőmódja egyfajta hangulatiságként: nosztalgikaként, elvágyódásként fogható föl. A perspektíva szemszögéből megvizsgálva nem olyan könnyű eldönteni, ki beszél. Mivel a szerző által leírt események E/1.

¹⁷ SZEGEDY-MASZÁK 2011, 44.

személyben íródtak, s a főszereplő az elbeszélője, de ennek ellenére hang és perspektíva sem azonosítható mindig. Találkozhatunk olyan monológokkal, ahol egyfajta két-tészakadás figyelhető meg a narráció során. Ilyen például, amikor a nyárfákról mesél. Ebben az esetben mintha általánosságban, az egész magyar nép nevében beszélne a narrátor. Tehát feltételezhető, hogy a szerző az önéletrajzi adalékokat szubjektív szempontból meséli el, viszont monológjaiban objektív, kívülről elemzett perspektívából ismerteti a történetet. A történetmondás így nem válik heterodiegetikussá, de ennek ellenére észrevehető, ha a szerző a saját életét meséli, de az is, amikor csak véleményét fejezi ki a körülötte történő eseményekről. Ide tartoznak például gondolatai a magyar nyelvről vagy a hatalom térhódításáról.

A nyárfák az idővel és a város fejlődésével megvívták a harcot, és ma is ott állnak az Ung partján. A szerző szeretné kifejezni mérhetetlen haragját a hatalom terjedése ellen, amit itt a város terjeszkedése szimbolizál. A nyárfák viszont az Ung partján büszkén állnak „*kikeletbe vetett hittel*”. Ezt követően költői kérdésekkel folytatja. Tűnődő kérdései között van, amelyet az emberiség helyett tesz fel. Ezek a kérdések arra keresik a választ, hogy hová vezet ez a kilátástalan élet. Úgy tesz fel néhány kérdést, mintha az olvasótól várná a választ. „*Ki tudja? Ki látja be egy világ nyárfaligeteit? Ki tudja, mi lett vele? Ki tudja?*” A kérdő mondatok bizonytalanságra utalnak. Kétkedik, nem tudja, mi lehet a kiút a helyzetből. Néhány kérdést többször is ismétel. Keresi a kérdést, amelyikre senki nem tudja a választ. A reménybe vetett hit viszont megmarad. Mivel minden jobbra fordulhat, utalva erre a „*kikeletbe vetett hittel*”.

Az elbeszélés utolsó szakaszában a színek kapnak fő szerepet. A színek közül is a legsemmitmondóbb a szürke. A szerző nem kedvelte a sötét színeket, ez érezhető szövegből. A hamu és a köd színe a szürke, ezáltal a szomorúság, a melankólia, az unalom, a fásultság, az egyhangúság jelképe. A keresztény szimbolikában a test halálát és a lélek halhatatlanságát jelképezi. A szürke a színek semlegességét, a hétköznapiságot jelenti. „*Megyek s előttem egyre jobban összeolvad minden. Szürke ég szürke hegyekkel. Szürke vaspilonok szürke ágakkal. Szürke út szürke vízzel.*” A színvilág Balla Lászlónál egyik fő kifejezése az érzelemnek, a szürke szín érezhetően a szomorúságot jelenti. Az előbbieken is említett eltávolodás a természettől a színekben is jól észrevehető. A természet áramló, zöld színét a virágok káprázatos világát megtöri egy sötét szín. A szürke épületek rideg érzést keltenek. A befejező mondat az elmúlást idézi fel: „*Alighanem havazni fog.*” A tél fenyegetően közeledik, természetesen ez a társadalom előtt álló nehézségeket szimbolizálja. Ezek a nehézségek a szocializmus terjedése miatt nem csökkennek.¹⁸ A tél rideg és zord hangulata fenyegetően közeledik. Főhősünk a séta végén a szürkületbe elindul hazafelé kikeletbe vetett hittel.

¹⁸ BALLA 2006, 48.

5. A nemzeti identitás kifejezése

Mivel Kárpátalján a háború után bekövetkezett változások nagyban megnehezítették a magyarság helyzetét, ezért kiemelt fontosságú volt a magyarságtudat fenntartása. „*A magyar ember szereti a nyárfákat. Minden érzelgősségtől mentes, férfiúi érzelmekkel közeledik hozzájuk – ezért is nevezte el őket a nyárról, életet adó érett kalász, az életet adó érett szeretés évszakáról.*” Ballánál nagyon fontos a természet és a természetesség. A nyár, mint az élet kiteljesedésének a szimbóluma, a főntiekben is említett idézetbe a magyar embernek többet jelent. A nyár szó fordításait hasonlítja össze: *aestas* latin, *été* francia, *ljito* ukrán, *ljeto* orosz, *letó* cseh és *sommer* német. Az író szerint mindhez külön jelentés társul. Balla itt egy kis összehasonlítással próbál utalni a magyar nyelv szépségére. A magyar nyelv lágysága játékoságára hívja fel a figyelmet, és arra, hogy a nyelvünk egy szava is jellemezni tudja nemzetünket. Ahogyan a nyelv igazodik, az érzéseinkhez együtt válik életünk részévé. Rómát említi, ahol a nyár szeszélyes, viharos és kiszámíthatatlan. A nyár latin elnevezése, *aestas* kissé rideg a magas és mély magánhangzóval. A szerző szövelemzésbe kezd annak érdekében, hogy magyarázza a magyar nyelv szépségét. Minél keletebbre és északabbra haladunk, annál keményebb a hangzás. Az oroszok *ljetonak* hívják a nyarat, minél nyugatabbra megyünk annál kimerőbb, hűvösebb. *A „szlávok pelkét a koraősz nyárfája ragadta meg pezsgő érzelmeket keltő, kirívó sárgaságával, ezért hívják az oroszok őszfának, oszínának.*”¹⁹

A német *sommer* szót vizsgálja tovább, szerinte a szó eleji megzendülés és a szó végi reccsenés a német nyelv zordságára utal. A nyár a legtöbb helyen szép, de hol hidegebb, zordabb, hol forróbb, ezt szerinte a lágysága is tükrözi, ezekkel a sorokkal Balla csak ismét a magyar nyelv szépségét szerette volna bemutatni. A magyar ember számára a nyár különleges. „*Rekkenő, egyenletes meleget – ezt érzékelteti az elnyújtott á betű a szó közepén pásztorkürt vijjogását, tűző napfényben borzongó nyárfacsoportok.*”

A fenti sorok az olvasóban olyan érzést keltenek, mintha csak a János Vitézt olvasna. A tűző napfény, a pásztorkürt mesebeli Hortobágyot fest az olvasója elé. Idilli kép ez, ami elrepíti a főhősünket vissza a nyárba, és úgy érzi az olvasó, hogy ott áll ő is a nyárfák tövében.

Különleges évszak ez az írónak, nagyon szeret párhuzamot vonni a szerelemmel. A kalász, amely beteljesíti feladatát és kenyérré lesz, ezt olvasva büszkeség tölti el olvasóját. A magyarságtudat erősítésének szándéka érezhető itt a szerző részéről. Balla büszke arra, hogy magyar, és magyarul írhat, a magyar nyelv gazdagsága és szépsége egy különleges társ a szerző életében, amit a dicső ősoktól örököltünk, Arany és Kazinczy csiszolta, amit az évszázadok során az elnyomás ellenére megőrzött a magyar nép. A magyar nyelv megőrizte szépségét, a magyar

¹⁹ BALLA 2006, 42.

nép megőrizte a méltóságát. A latin nyelvet hozza fel példának, mely napjainkban már elkopott, lehetett bármennyire népszerű, használói nem óvták, nem csiszolták, ezért csak másodlagos nyelv. A nyelvápolás mindig fontos feladat az emberek számára, a nyelv által fejezzük ki gondolatunkat, kapcsolatban tart minket egymással. Ahogyan Kosztolányi is felhívta figyelmünket arra, hogy a nyelv az alapja mindennek, az anyanyelv pedig létfontosságú az ember élete folyamán.

Az 1950-es évektől kezdve az ő nevéhez kötődnek azok a ma is értékelhető megnyilvánulások, illetve prózai szövegek, amelyek megalapozták az úgynevezett kárpátaljai magyar identitást, és egy napjainkig folytonosnak tekinthető hagyományt teremtettek.

A magyarság nincs határok közzé zárva. Történelmileg nincs területhez kötve, létezett már a mai Magyarország megalapítása előtt is. Közismert, hogy a magyarság történelme folyamán nagyon sokféle népet, kultúrát befogadott, asszimilált. A Trianon utáni helyzet napjainkig változatlan, ezért az egyik leginkább elfogadott erkölcsi norma, a „Minden magyar felelős minden magyarért!” Balla szavaiból is kivehető. A magyarságtudatnak mind térben, mind időben tágabb dimenziója van, a szerző szerint – ezt őrizni és ápolni kell.

Balla prózájára jellemző a közérthetőség, mondanivalója letisztult. Stílusát tekintve az író egyszerű, de egyben művészi kifejezőmódja olyan észrevehetően vágyakozást kelt az olvasóban, hogy nem tudja letenni a könyvet. Balla László kiváló példa a kárpátaljai fiatalság előtt, és életpályája hozzájárult a kárpátaljai magyar kultúra fennmaradáshoz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BALLA LÁSZLÓ: *Őszi nyárfák*. Intermix Kiadó, Ungvár, 2006
2. BARTHES ROLAND (a): *A szerző halála*. In Dobos István (szerk.): *Olvasásméletek*. Egyetem Kiadó, Debrecen, 2000, 42–48.
3. BARTHES ROLAND (b): *Az olvasásról*. In Dobos István (szerk.): *Olvasásméletek*. Egyetem Kiadó, Debrecen, 2000, 48–56.
4. CSORDÁS LÁSZLÓ: *A szétszóródás árnyékában*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014, 10.
5. DOBOS ISTVÁN: *Az irodalomértés formái*. Kalligram, Debrecen, 2002
6. DOBOS ISTVÁN: *Az olvasás esemény*. Kalligram, Budapest, 2015
7. JÜRGEN HABERMAS: *Irodalom-e a filozófia és a tudomány?* Király Edit (ford.). *Holmi*, 1993, 5. évf. 9. sz. 1259–1270.
8. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet: http://kmmi.org.ua/arckepek?menu_id=9&submenu_id=43&arc_id=52 (Utolsó letöltés: 2019. augusztus 18.)
9. Kötérkép: <https://www.kozterkep.hu/~8070/> (Utolsó letöltés: 2019. augusztus 18.)
10. KULCSÁR SZABÓ ZOLTÁN: *Intertextualitás és a szöveg identitása*. In Dobos István (szerk.): *Olvasásméletek*. Egyetem Kiadó, Debrecen, 2000, 339–347.
11. PETRO LIZANEC–GORTVAY ERZSÉBET: *A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom rövid áttekintése*. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1985

12. S. BENEDEK ANDRÁS: *Készülődés (A kárpátaljai magyar írás)*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007, 7.
13. SZAKOLCZAY LAJOS: Két portré. Balla László. *Tiszatáj*, 1969, 32. évf. 2. sz. 129–131.
14. SZALAI BORBÁLA: Késői bemutatkozás. *Kárpáti Igaz Szó*, 2008, 12. évf. 1. sz.
15. SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: *A mű változásai*. Kalligram, Pozsony, 2013
16. SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: *Az újraolvasás kényszere*. Kalligram, Pozsony, 2011, 42.